

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích

Archiv obce Hedčany

1873–1945 (1948)

Inventář

EL NAD č.: 54

AP č.: 256

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Plasy 2011

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního fondu	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	7
III. Archivní charakteristika archivního fondu	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	8
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	8
Seznam použitých pramenů a literatury	9
Inventární seznam	11

I. Vývoj původce archivního fondu

Správa nad vesnickým obyvatelstvem spočívala do roku 1850 v rukou vrchnosti. V roce 1848 došlo ke zrušení poddanství, a tím i patrimoniální (vrchnostenské) správy, která pokračovala ve své úřední činnosti ještě po přechodnou dobu do roku 1850. Místo vrchnostenských panství se tak staly základem správy místní obce, a to na základě Stadionova prozatímního obecního zřízení č. 170 ze dne 20. března 1849, které stanovilo jako nejnížší články územní samosprávy obce. Vycházelo se hlavně z josefínských katastrálních obcí, s tím rozdílem, že sídliště se mělo stát buď obcí, anebo součástí obce jako tzv. osada.

V každé obci byly zřízeny dva orgány – obecní výbor (volený na tři roky) a obecní představenstvo. Obecní výbor byl kolegiální orgán, rozhodující většinou hlasů. Měl usnášecí a dozorčí moc a ze svého středu si volil obecní představenstvo, složené z obecního představeného – starosty, jenž prováděl usnesení obecního výboru, a alespoň dvou radních.

Činnost obecní samosprávy byla zahájena v roce 1850, když začaly fungovat i nově zřízené státní politické úřady. Po pádu absolutismu a vydání Říjnového diplomu byl roku 1862 vydán rámcový říšský obecní zákoník, který měl v některých svých ustanoveních přímou platnost, zatímco jiné jeho předpisy byly realizovatelné prostřednictvím zemských prováděcích zákonů. V roce 1863 vešlo v platnost obecní zřízení a řád volební pro Slezsko a v roce 1864 i pro Moravu a Čechy. Tato zřízení se vztahovala na všechny obce s výjimkou statutárních měst a v mnohém navazovala na Stadionovo prozatímní obecní zřízení. Podrobněji rozváděla ustanovení o místní obci a její působnosti (samostatné a přenesené), o osobách v obci, o působení obecního výboru, představenstva, o dohledu nad obcí, o spojení obcí, o hospodářství obecním atd.

Po vzniku ČSR bylo nutné novelizovat ustanovení o volebním řádu i o obecním zřízení, což se stalo zákony č. 75/1919 Sb. a č. 76/1919 Sb. Podle novely stálo v čele obce obecní zastupitelstvo (dřívější obecní výbor), které si ze svého středu volilo obecní radu (dřívější obecní představenstvo), tvořenou starostou a radními. Kromě toho byly v obcích zřizovány obecní komise, z nichž komise finanční a letopisecká byly ustavovány obligatorně, založení jiných komisí záviselo na rozhodnutí zastupitelstva. Nově zavedenou institucí se stal také obecní trestní senát, složený ze starosty a dvou členů obecní rady, který vykonával trestní působnost obce. Pokud zemský úřad rozpustil obecní zastupitelstvo, bylo povinností příslušného okresního úřadu stanovit pro obec přechodný orgán, a to vládního komisaře nebo správní komisi. Mimořádný orgán pak vedl správu obce až do volby nového obecního zastupitelstva.

Pravomoc obecní samosprávy však byly po roce 1918 postupně omezovány posilováním vlivu státních úřadů, což pokračovalo i v období existence Protektorátu Čechy a Morava. Volby do zastupitelstev se od roku 1938 nekonaly a uvolněná místa byla obsazována kandidáty, které schvaloval úřad německého oberlandráta. Volba starostů byla potvrzována říšským protektorem, později rovněž oberlandráty, a orgány německé moci měly rozhodující slovo i v záležitostech schvalování dosazených vládních komisařů, členů zastupitelstev nebo obecních správních komisí. Na základě vládního nařízení č. 4 ze dne 5. května 1945 obecní úřady zanikly a byly nahrazeny místními národními výbory.

Hedčany leží 6,5 km severovýchodně od Kralovic na stejnojmenném katastrálním území v nadmořské výšce 422 m. Podle nedoložené hypotézy Václava Kočky založili ves Hedčané, váleční zajatci pocházející z Hedče v Polsku, které roku 1039 přivedl do Čech kníže Břetislav I. V polovině 14. století je jako majitel vsi uváděn purkrabí na Bezdězu – Oldřich Tista z Hedčan. V roce 1454 jeho potomci prodali Hedčany Janovi z Doupova a na Všetatech. V průběhu 15. a 16. století se v držení vsi vystřídala řada feudálních vlastníků. V roce 1604 byla ves připojena k chříčskému panství Jana Týřovského z Ensidle na Hřebečnících a

Skryjích. Během třicetileté války byly Hedčany zcela zničeny a v roce 1654 jsou zde uváděni pouze 4 poddaní. V roce 1702 koupil panství Chříč Václav Josef Lažanský z Bukové na Manětíně. Jeho manželka Marie Gabriela Lažanská, rozená Černínová, se po smrti svého syna Karla Josefa stala abatyší ústavu šlechticů U svatých andělů na Novém Městě pražském, kterému odkázala polovinu chříčského statku, druhou polovinu svým dětem. Jelikož ale bylo panství značně zadluženo, odkoupil ústav v roce 1764 i polovinu patřící dědicům Lažanských. Ústavu panství patřilo – kromě let 1787–1791, kdy bylo dočasně připojeno k Tereziánskému ústavu šlechticů v Praze – až do zániku patrimoniální správy v roce 1850.

V novém územněsprávním členění připadla místní obec Hedčany do politického a soudního okresu Kralovice v Plzeňském kraji (pouze v letech 1855–1868 patřila ke smíšenému politicko-soudnímu okresu Kralovice). Od roku 1857 máme doloženo, že Hedčany byly tvořeny dvěma katastrálními obcemi – Hedčany a Černíkovici, ale na základě rozhodnutí c. k. místodržitele pro Čechy došlo roku 1889 k jejich rozdělení ve dvě místní obce.

Hedčany byly zemědělskou obcí s česky mluvícím obyvatelstvem. Poštovní úřad a telegrafní stanice se nacházely v nedalekých Kožlanech, stejně jako nejbližší železniční stanice na trati Rakovník – Mladotice. Obcí procházely okresní silnice Hedčany – Dřevce a Kožlany – Slatina.

Hedčany patřily k obvodu fary v Kožlanech, Černíkovice už však spadaly do působnosti farního úřadu v Kozojedech. Nicméně děti z obou obcí (do roku 1889 osad) navštěvovaly školu v Kožlanech, která ale již na sklonku 19. století nevyhovovala z kapacitních ani hygienických důvodů. Obecní výbory Hedčan a Černíkovice se tedy v roce 1892 rozhodly pro zřízení vlastní školy, jež měla být postavena v Hedčanech na místě starého obecního špýcharu. Ze strany obce Černíkovice však bylo náhle podáno odvolání proti povolení společné školy. Představitelé Černíkovice souhlasili s vybudováním školy ze špýcharu, nikoli však s tím, že bude stará sýpka zbourána a na prázdné parcele postavena nová škola. Přes neustálé stížnosti a odvolání černíkovického obecního výboru nadřízené úřady školu v Hedčanech povolily a zdejší obecní výbor požádal okresní výbor o schválení zápůjčky od Okresní hospodářské záložny v Kralovicích ve výši 18 000 K. Projekt vypracovala firma Ferdinanda Slabého ze Smíchova. Vyučování bylo zahájeno ve školním roce 1901–1902 v pronajatých místnostech rolníka Františka Altery. Stavba školy byla dokončena na podzim roku 1902 a celkový náklad činil 16 669 K a 52 h. Obec Černíkovice ale stále odmítala uhradit svůj podíl i přispívat na provoz školy a ustanovovat členy do místní školní rady. Černíkovice byly nakonec po mnoha svých protestech a odvoláních nuceny v roce 1915 uhradit dlužnou částku, která se za léta neplacení vyšplhala na téměř 15 000 K.

Obci kromě školy s kaplí sv. Vojtěcha dominovala od počátku 20. století další budova – „jubilejní muzeum“, postavené v roce 1908 na místě zbourané obecní pastušky čp. 10 na náklady architekta Františka Šafránka (1852–1918), zdejšího rodáka a od roku 1906 také čestného občana obce. Nešlo o muzeum v pravém slova smyslu, ale o sbírku soch, bust, obrazů, fotografií a knih jeho zakladatele. Ten navíc roku 1916 založil nadaci s částkou 3000 K a předal ji obci s podmínkou, že úroky z tohoto vkladu budou použity na udržování jednak jeho hrobky na místním hřbitově, jednak „muzejní“ budovy, kterou musela obec navíc pojistit proti případným požárům. „Muzeum“, darované i s exponáty obci u příležitosti 60. výročí vlády císaře Františka Josefa I., patrně vyžadovalo mnohem nákladnější údržbu, a stavba tak postupně chátrala, ve 40. letech 20. století byla dokonce využívána jako sběrna mléka. Kromě „muzea“ patřila obci ještě kovárna čp. 2, v níž byli ubytováni i obecní chudí.

Po vypuknutí I. světové války byla v obci zvolena komise pro žně a obdělávání polí a aprovizací komise. Finančním zatížením pro obec i pro jednotlivce bylo upisování válečných půjček. Ze zdravotních důvodů i pro vysoký věk odstoupil z funkce starosty v roce 1917 Josef Zetek, a úřad tak vedl do roku 1919 první radní František Fujan. Volba prvního poválečného

zastupitelstva se konala v červnu roku 1919 a starostou se stal František Uher. Většinu v obecním zastupitelstvu tvořila patrně republikánská strana, jež měla v obci také svoji politickou organizaci.

K pomocným orgánům obce patřila tehdy komise finanční, osvětová, stavební a dočasně také komise obilní a nálezová. I po roce 1918 byli voleni zástupci obce do honebního výboru a ustanovován obecní hajný. V roce 1931 byla založena obecní knihovna, jejíž základ tvořilo 123 svazků převzatých z „jubilejního muzea“. Současně zahájila činnost také knihovnická rada. O dva roky později byl obecním kronikářem zvolen správce školy Antonín Sušánka, který vedl pamětní knihu do roku 1937, na jeho zápisy poté navázal další řídící učitel – Jaroslav Švejda.

Podle dochovaných archiválií byl nejdéle působícím starostou obce Josef Kounovský. Když nastupoval do svého úřadu v roce 1927, byla v obci realizována elektrifikace. Svoji funkci pak zastával až do června 1945, kdy byla činnost obecního úřadu ukončena ustavením místního národního výboru.

Počet obyvatel a počet domů

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1850	157	neuvedeno
1869	311	50
	(včetně Černíkovíc)	(včetně Černíkovíc)
1880	302	51
	(včetně Černíkovíc)	(včetně Černíkovíc)
1890	137	27
1900	135	26
1910	134	27
1921	137	25
1930	114	26

Seznam doložených starostů

František Uher	1889 ?–1897
František Šafránek	1897–1900
Josef Zetek	1900–1903
(podepisován i jako Zettek)	
František Kounovský	1903–1907 ?
Josef Hůlka	1908 ?–1911
Josef Zetek	1911–1917
František Fujan	1917–1919
(úřadující I. radní)	
František Uher	1919–1923
Josef Fišer	1923–1927
Josef Kounovský	1927–1945

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Fond Archiv obce Hedčany tvoří archiválie vzniklé z činnosti Obecního úřadu v Hedčanech. Jedná se o 2 úřední knihy, 2 podací protokoly a 1 karton spisů. Nepodařilo se zjistit, kde a jakým způsobem byly archiválie ukládány.

V červenci roku 1954 provedl okresní archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na Místním národním výboru v Hedčanech. Do archivu byly tehdy převzaty oba podací protokoly, spisový materiál a kniha návštěv, jež se nalézala v budově „jubilejního muzea“. Tento vybraný materiál obecního úřadu byl do knihy přírůstků zapsán dodatečně v roce 1996 pod číslem 920.

Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva (výboru) a rady z let (1889) 1893–1938 byly do okresního archivu předány v roce 1976 z Městského národního výboru v Kožlanech bez příslušného záznamu do knihy přírůstků. Pamětní kniha obce, vedená v letech 1933–1977, nebyla do okresního archivu nikdy předána a v době zpracování fondu se nacházela na Městském úřadě v Kožlanech.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Původcem archivního fondu AO Hedčany je Obecní úřad v Hedčanech. Pořádání a inventarizace proběhly na základě metodického pokynu Archivní správy MV (Metodický návod na pořádání a inventarizaci archivních fondů Archiv obce, Archivní správa MV v Praze dne 31. ledna 2000, čj. AS/1-284/2000) a Metodického pokynu ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek z 12. 3. 2010.

V roce 1954 provedl archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na MNV v Hedčanech a o dva roky později vybraný materiál obecního úřadu hrubě uspořádal. Josef Pankraz v roce 1961 vyhotovil soupis písemností. Archivářka Marie Vitoušová roku 1989 tento inventurní seznam doplnila a provedla skartaci, o níž se nedochoval žádný záznam.

Během inventarizace byla z fondu AO Hedčany do fondu MNV Hedčany převedena 1 kniha zápisů ze schůzí obecního zastupitelstva a místního národního výboru z let 1938–1959 o rozsahu 0,02 bm.

Časový přesah u účetní uzávěrky na rok 1944 (inv. č. 13) je způsoben tím, že tato uzávěrka byla dodatečně schválena v roce 1948. Kniha inv. č. 1 byla založena v roce 1893 a poté do ní byly zpětně opsány protokoly ze schůzí, vedené od roku 1889.

Podací protokol (inv. č. 3) sloužil v letech 1939–[1940] také jako evidenční kniha pro vydání mlecích povolení (1940), hlášení domácích porážek (1939–1940), samozásobitelů a vydávání poukazů na textil a obuv, dále kniha obsahuje jmenný seznam žadatelů o odběrné poukazy na obuv a textil, výsledky sčítání vepřů, výměru luk, seznam policejně hlášených osob v obci, hlášení vojinů a cizích příslušníků a seznam příslušníků obce.

V průběhu inventarizace nebyly vyřazeny žádné písemnosti. Z důvodů přemanimulování fondu došlo ke změně jeho celkového časového rozmezí a metráže. Rozsah fondu tak činí 0,19 bm.

Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva (výboru) a rady (inv. č. 1) byly zařazeny do I. kategorie, ostatní archiválie do II. kategorie. Archiválie jsou až na některé dvojjazyčné německo-české tiskopisy z období protektorátu psané česky a v době zpracování fondu se nalézaly ve vyhovujícím stavu, nevyžadujícím restaurátorský ani konzervátorský zásah.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované písemnosti poskytují torzovitý obraz o fungování Obecního úřadu v Hedčanech. Cenným pramenem je především kniha zápisů ze schůzí obecního zastupitelstva (výboru) a rady (inv. č. 1). Zajímavostí ve fondu je zcela nepochybně kniha návštěv „jubilejního muzea“ Františka Šafránka (inv. č. 2), zachycující podpisy a vzkazy návštěvníků. V souvislosti s „muzeem“ a jeho údržbou se ve fondu dochoval ještě spis o založení nadace architekta Františka Šafránka.

IV. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Fond Archiv obce Hedčany uspořádala Kateřina Nová a Zuzana Kliková. Inventář zpracovala Zuzana Kliková v září 2010 a čistopis zhotovila v březnu 2011 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích.

V Plasích 23. 3. 2011

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Seznam použitých pramenů a literatury

- Bukačová, I. – Fák, J. a kol. *Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6*. Plzeň, 1996.
- Dundera, J. A. *Království české statisticky-polohopisně popsané. I. díl – Kraj plzeňský*. Praha, 1845.
- Dyk, J. *Popis politického okresu Kralovického*. Praha, 1886.
- Flögel, J. *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře*. Praha, 1933.
- Hledíková, Z. – Janák, J. – Dobeš, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Jihlava, 2005.
- Chytil, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha, 1931.
- Kočka, V. *Dějiny politického okresu Kralovického*. Kralovice, 1930.
- Kotyška, V. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha, 1895.
- Nováková, B. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla N–Ž*. Praha, 1991.
- Palacký, F. *Podrobný popis Království českého*. Praha, 1848.
- Pamětní kniha obce Hedčany 1933–1977* [CD ROM]. Kožlany: Městský úřad v Kožlanech.
- Profous, A. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. IV. díl – S–Ž*. Praha, 1957.
- Představujeme obce regionu: Chříč. *Kronika regionu: Kralovicko, Manětínsko, Plasko*, roč. I., č. 7, 2002/3, s. 18–19.
- Reichsgesetzblatt*, 1849.
- Reichsgesetzblatt*, 1862, Teil IV., (Nr. 13, 5. 3.).
- Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970*. Praha, 1970.
- Rom, K. Jak Hedčanští a Černíkovičtí stavěli společnou školu. *Kronika regionu: Kralovicko, Manětínsko, Plasko*, roč. 3, č. 1, 2004/5, s. 14–16.
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1919 (částka 16., 31. 1. a 7. 2.).
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1945 (částka 3., 5. 5.).
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1922 (částka 7., 28. 1.).
- Schwarz, F. *Výklad zákona obecního: zřízení obecní a řád volení v obcích*. Praha, 1898.

- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1872.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1886.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1893.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1907.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1913.
- Statistický lexikon obcí v Čechách.* Praha, 1924.
- Statistický lexikon obcí v Zemi české.* Praha, 1934.
- Sýkora, M. – Drozda, R. 1873–2003. *Plzeňsko-břeženská dráha 130 let.* 2003.
- Tereziánský katastr český.* Praha, 1964.
- Verzeichniss der Orts-Gemeinden im Königreiche Böhmen.* Prag, 1861.
- Zákoník zemský Království českého,* 1890 (částka VI., 11. 3.).
- Zákony a nařízení pro Království české,* 1864 (částka 2., 16. 4.).
- Zetek, F. J. *Popis politického okresu Kralovického.* Kralovice, 1932.
- Zevrubný popis rozdělení země Království českého.* Praha, 1854.

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
I. Knihy			
1	Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva (výboru) a rady (30. 10. 1889–27. 1. 1938)	(1889) 1893–1938	K 1
2	Kniha návštěv „jubilejního muzea“ Františka Šafránka	1909–1945	K 2
II. Spisový materiál			
1. Registrurní pomůcky			
3	Podací protokol (1. 12. 1914–1. 2. 1940)	1914–1940	R 1
4	Podací protokol (1. 2. 1940–29. 10. 1942)	1940–1942	R 2
2. Spisy			
5	Domovské záležitosti	1902–1914	N 1
6	Smlouva s drnomistrem	1937	N 1
7	Rozpočet	[1943]	N 1
8	Stavba obecní nádrže a přestavba silničního mostku na silnici Kožlany – Slatina	1934–1936	N 1
9	Hřbitovní řád	1903–1904	N 1
10	Pronájem honitby, těžba dřeva	1930–1944	N 1
11	Žádost o chudinskou podporu; opatrovnictví	1906–1927	N 1
12	Založení nadace Františka Šafránka	1916–1919	N 1
III. Účetní materiál			
13	Účetní uzávěrka	1944 (1948)	N 1
14	Dlužní úpis (úhrada škod způsobených povodní v roce 1872)	1873	N 1

Název archivní pomůcky:	Archiv obce Hedčany
Značka fondu:	AO Hedčany
Časový rozsah:	1873–1945 (1948)
Počet evidenčních jednotek:	5 (2 úřední knihy, 2 podací protokoly a 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	14
Rozsah v bm:	0,19
Stav ke dni:	23. 3. 2011
Zpracovatelé archivního fondu:	Kateřina Nová, Zuzana Kliková
Zpracovatel archivní pomůcky:	Zuzana Kliková
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková
	dne 23. 3. – č. j. SOAP/060-170/2011